

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/359035662>

Ali ima domoljubje svoje mesto v vzgoji in izobraževanju?

Article · March 2022

CITATIONS

0

READS

22

1 author:

Michael S. Merry

University of Amsterdam

165 PUBLICATIONS 1,668 CITATIONS

SEE PROFILE

Ali ima domoljubje svoje mesto v vzgoji in izobraževanju?*

Michael S. Merry

Po svoji učinkovitosti pri spodbujanju čustev glede pripadnosti oz. nepripadnosti je morda edino religija sposobna tekmovati z domoljubjem. Morda tudi samo religija lahko tekmuje z domoljubjem v svoji sposobnosti, da spodbuja in neguje pripadnost milijonov, da bi dosegla niz ciljev povezanih z zvestobo. Vendar pa je, kot je opazil John Kleinig (2014: 5), 'domoljubna in verska zvestoba, kljub vsem svojim vznemirjujočim lastnostim, pogosto pristranska, izključujoča in celo teroristična'. In če se posamezniki nekritično identificirajo z narodom, njegovimi ideali, zgodovino, institucijami in voditelji, ima domoljub nagnjenost delovati, braniti, napadati in celo imeti tujce za manjvredne.

---

* To je skrajšana in prilagojena različica prispevka 'Critical Patriotism'. V: M. Sardoč [ur.], *Handbook of Patriotism*. Springer International Publishing.

Prav ti bolj temačni atributi domoljubja bi nas morali še posebej skrbeti. Izberite določeno himno, prikličite ljudski ali prazni epigram ('podprite čete') ali mahajte z zastavo katerekoli velikosti ali materiala in groba orodja domoljubja bodo imela sposobnost, da drugače misleče posameznike naredijo za slepo lojalne in poslušne, pripravljene hlapčevsko podpirati in braniti politike ter dejanja, ki bi bila prav tako hitro obsojena kot odvrtna, če bi jih sprejela tuja vlada. Nič čudnega, da je Samuel Johnson domoljubje obravnaval kot zadnje pribežališče podležev.

Mnogi so od takrat sledili Johnsonovemu zgledu. Npr. Christopher Hitchens (2001: 138) meni, da se 'najhujši zločini še vedno izvajajo v imenu starih tradicionalnih nesmišlov: zvestobe narodu ali "redu", vodstvu, plemenu ali veri'. Paul Gombert (2000: 92) prepričljivo trdi, da je 'popularizacija nacionalne identitete kapitalističnim vladam omogočila, da mobilizirajo svoje prebivalstvo za najbolj brutalne imperialistične osvajalske vojne – in jih nepremišljeno mobilizirajo pot pretvezo domoljubne dolžnosti'. Novinar Chris Hedges, prejemnik Pulitzerjeve nagrade, (2010: 26) piše, da je 'enotnost mnenj, ki jih oblikujejo mediji, okrepljena s spretno orkestriranimi množičnimi čustvi nacionalizma in domoljubja, ki vse disidente prikazujejo kot "mehke" ali kot "nedomoljubne"'. 'Domoljubni' državljani, kakor nadaljuje, 'ki ga pesti strah pred izgubo službe in možnimi terorističnimi napadi, neomajno podpira vseprisoten nadzor in militarizirano državo'.

Če gremo še korak naprej, kot se pritožuje George Kateb, je zagovor domoljubja glede na njegovo nagnjenost k zanemarjanju razuma in morale, nič manj kot 'napad na razsvetljenje'. Že to je morda dovolj slabo, a Kateb nadaljuje:

[Domoljubje] predstavlja pripravljenost umreti in ubijati zaradi abstrakcije: ničesar ne morete videti ali čutiti, kot čutite ali razumete prisotnost druge osebe. Domoljubje je torej pripravljenost umreti in ubijati za tisto, kar je v veliki meri plod domišljije ... [obstaja] nujna povezava med domoljubjem in militarizirano smrtjo [...] predstavlja skupinski narcisizem brez kakršnega koli samooomejevanja razen pogosto nezanesljive preudarnosti, ki nas popelja do smrti. Domoljubje je ena najbolj radikalnih oblik skupinskega mišljenja oziroma skupinske identitete in pripadnosti. Biti oborožen je tisto, zaradi česar je radikalen [...] predstavlja ljubosumno in izključno zvestobo (2000: 907–10).

Za kritike, kot so Hitchens, Gombert, Hedges in Kateb, je vsako domoljubje grožnja, ki izhaja iz iste zahrbtne nediferencirane misli. A menim, da je takšen prikaz domoljubja preveč enostaven. Resnično namreč verjamem, da ni mogoče samo razlikovati med različnimi artikulacijami domoljubja; po mojem mnenju je tudi nujno, da domoljubja ne prepuštimo konservativnim silam.

Kljub temu pa se lahko vprašamo: zakaj bi ga glede na številne zlorabe, ki se izvajajo v imenu domoljubja, sploh spodbujali? In v vsakem primeru, zakaj gojiti državljanske vrline, katerih izražanje se pogosto samovoljno ustavi na mejah lastne države? Zakaj se na primer ne bi raje odločili za 'kozmpolitsko' vrlino, katere gojenje bi lahko uspelo zaobiti številne pasti domoljubja? Uokvirjen kot izobraževalni korektiv za etnocentrizem in predsodke nasploh, bi lahko bil cilj kozmpolitskega izobraževanja pokazati, zakaj je nevarno domnevati, da ima nekdo prav zgolj zato, ker je niz prepričan in vrednot znan ali skupen njegovim rojakom. Pravzaprav bi kozmpolitska moralna vzgoja lahko plodno usmerila

svojo pozornost h gojenju moralnih nagnjenj in naše moralne odgovornosti do drugih ne na podlagi skupnega državljanstva, temveč na podlagi naše *skupne človečnosti*. Osebe bi torej obravnavali kot moralne cilje same po sebi in bi tako imele enako vrednost ne glede na njihovo zgodovino, jezik, vero ali politično identiteto. Kot trdita Merry in De Ruyter (2011) kozmopolitska moralna vzgoja običajne moralne vzgoje ne bi preseгла 'z zanikanjem pomena pristranskosti ali "mej", temveč s prikazom, da jih moralna odgovornost naredi naključne in pogosto nepomembne'.

Kljub privlačnosti te alternative je bilo ugotovljeno, da je ena od težav v tem, da 'kozmpolitstvo' pogosto ne navdihuje navezanosti, ki je potrebna za predanost in ukrepanje (Cafaro 2010; Miller 1995; Cottingham 1986). Kakor sem trdil zgoraj, naša zvestoba in naklonjenost izvirata predvsem iz naklonjenosti in navezanosti, ki so bližje domu, torej iz skupnosti, ki zagotavljajo 'poenoteno osredotočenost moralnega življenja' (Walzer 1988: 126). Kakor meni Martha Nussbaum (1997: 13), bo politika posledično, 'tako kot varstvo otrok delovala učinkoviteje (in v večini primerov zagotovo z večjo občutljivostjo), če bodo določene sfere ali navezanosti imele prednost'. Tudi Kateb (2000: 912–13), katerega ostre kritike domoljubja smo že omenili, priznava, da je domoljubje 'lahko včasih taktično koristno za višji moralni namen [...], če je domoljubje kdaj dobro, je dobro le instrumentalno in nikoli samo po sebi'.

Mislím, da so te intuicije o naših omejenih navezanostih v bistvu pravilne. Vendar to nikakor ne zmanjšuje pomena moralnega kozmpolitizma. Npr. moralni kozmpolitizem nas lahko opomni, da je državljanska vrlina v svojem pomenu in uporabi preveč omejena; pravzaprav lahko domoljubje motivirajo *normativni kozmpolitski pomisleki*. Obstajajo pa tudi legitimni pragmatični razlogi za izkoriščanje in usmerjanje domoljubnega čustva k bolj kritičnim in moralnim ciljem kakor pa si preprosto zamažati njegov propad. Preden pa te argumente razvijem dalje, je potrebno premisliti glede dveh različnih načinov razmišljanja o domoljubju. Binarnost je nekoliko obžalovanja vredna, vendar mislim, da je osnovna razlika pomembna.

Enega od prevladujočih izrazov domoljubja nedvomno predstavlja *lojalno domoljubje* (LD). Čeprav ima lojalno domoljubje verjetno nekaj neškodljivih izrazov – predvsem svetovno prvenstvo ali olimpijske igre – tako rekoč predstavlja sinonim za *nacionalizem*, torej nekritično prepričanje, da je nek narod izjemen, celo boljši od drugih narodov. Države po vsem svetu¹ ga promiskuitetno spodbujajo – nedvomno nekatere bolj kot druge – in po mojem mnenju je zato upravičena tarča kritikov domoljubja. LD zapira vrste in pritegne najnižje instinkte. Združuje večino² okoli svojih pomislekov na račun bolj ranljivih državljanov in tujcev ter uspeva zapreti diskurze, ki ne gredo v korak z njim. LD deluje kot nekakšen slab refleks, saj zagovarja tako napačno konstrukcijo, kaj predstavlja nacionalno identiteto in to tudi počne *ne glede na vse*.

¹ Naj navedem le en nedavni in osupljiv primer: z blagoslovom premierja Modija Bharatije iz stranke Janata, je indijsko vrhovno sodišče odredilo, da se državna himna predvaja pred vsemi kinematografskimi predstavami, vsi prisotni pa morajo med predvajanjem himne vstati. Glej <https://www.theguardian.com/world/2016/nov/30/indian-court-orders-cinemas-to-play-national-anthem-before-films>

² Kot jo uporabljam tukaj, se 'večina' ne nanašata na številčno večino; lahko opisuje dominantno skupino ali celo močno manjšino, katere politični vpliv je z 'manjšino' nesorazmeren.

Nasprotno pa tisto, kar bom imenoval *kritično domoljubje* (KD), jemlje nekaj, kar je moralno nevtravno – naše nehotene navezanosti, ki oblikujejo naše identitete in vplivajo na to, za kar imamo razlog za skrb – in svojo energijo usmerja v izboljšanje sedanjega stanja. Tukaj globoka strast do izkoreninjenja krivic poživi *amor patriae*. V skladu s tem zavrača moralno samozadovoljstvo, ki izhaja iz občutka, da je neki državi uspelo živeti v skladu s svojimi ideali. Nasprotno se KD kaže kot sposoben moralnega ogorčenja, ko so najboljši ideali države³ izdani, ko se uporabljajo za zatiranje sodržavljanov, pa tudi, ko se uporabljajo za opravičevanje sovraštva in agresije proti drugim državam. Kot tak je KD hkrati močno domoljuben in kozmopolitski. Preden razložim značilnosti KD, bom s preučitvijo posebnega primera najprej ponazoril težave, s katerimi se pogosto srečujemo pri LD.

Poučna zgodba: ameriški patriotizem

V sto tisočih državnih ali javnih šolah po celotnih Združenih državah se od otrok vsako jutro pričakuje (čeprav ne obvezno), da vstanejo, se obrnejo proti ameriški zastavi in recitirajo zaobljubo zvestobe, v bistvu prisego zvestobe državi. Vse šole imajo izobešene ameriške zastave, večina učilnic pa ima na stenah tudi zastave in slike ameriških predsednikov. Poleg tega naj bi vse javne šole izvajale tekmovalne športne programe, ki so ključnega pomena za spodbujanje 'šolskega duha', kjer tudi visijo zastave in kjer se pojejo državne himne. Čeprav niso izrecno politične narave, so oblike šolskega duha izrazito domoljubne narave in dobro sovpadajo z LD. Različni shodi, šolski časopisi, transparenti in različne vrste oglaševanja spodbujajo zvestobo lastni šoli na enak način, kot domoljubje na splošno spodbuja lojalnost svoji državi. Ameriške šole spodbujajo domoljubje tudi s pomočjo različnih medijev: tedenska branja, internetne strani, ki običajno ponujajo proameriška stališča, v številnih šolah pa tudi korporativni mediji z izrazito proameriško usmeritvijo, kot so novice kabelske televizije CNN.

Poleg tega ameriške javne šole ter učbeniki zgodovine in družboslovja, ki jih uporabljajo, pomagajo pri gojenju nekritičnega in potemtakem problematičnega značaja lojalnega domoljubja (Raphael 2004; G. Nash et al. 2000; Fullinwider 1996; Loewen 1995). Pa vendar v teh knjigah domoljubja ni vedno enostavno odkriti. Da bi spodbudili bralce, naj se poistovetijo z Združenimi državami, je domoljubna usmeritev pogosto subtilno prikazana z uporabo zaimkov, kot sta 'mi' ali pa 'naše' (Raphael 2004). Bolj očitni problemi pa vključujejo moralizirajočo zgodovino, ki povzdiguje vrsto nacionalnih 'herojev', 'dosežkov'

3 Ustrezno vprašanje o tem, ali imajo vsi narodi ideale, ki jim je vredno slediti, tukaj puščam ob strani.

in 'zmag'. Tisti, ki bi zagovarjali to domoljubno obliko ustvarjanja mitov (npr. Galston 1991), trdijo, da je potrebno otroke navdihovati s preteklostjo svoje države, njenimi ideali in zgledi, ki jih ponujajo voditelji. V skladu s to usmeritvijo je potrebno voditelje države, razen v najslabših primerih, opisati tako, kot da imajo bolj plemenite značajske lastnosti.⁴

Za razlago, zakaj se pouk zgodovine pogosto uporablja za kultiviranje domoljubja, je mogoče navesti veliko razlogov. Eden od razlogov je zagotovo v tem, da zgodovinarji sami ne morejo pobegniti iz kulturnega okvira, skozi katerega je potekal velik del njihovih izkušenj in izobraževanja. To pomeni, da tudi tam, kjer se zgodovinarji želijo distancirati od eksplicitnih nacionalističnih ali domoljubnih programov, je leča, skozi katero filtrirajo svoje znanje, že sestavljena z naracijami, ki njihova stališča nepreklicno določajo. Toda mnogi zgodovinarji se od takih programov sploh ne poskušajo distancirati: prav nasprotno, njihovo pripovedovanje zgodovine si *zavestno* prizadeva za promocijo določenega stališča. Dobro je znano, na primer, da so bile v stoletju po rekonstrukciji za šole na ameriškem severu napisane drugačne zgodovine kot za tiste na ameriškem jugu. Zato bi revizionistične zgodovine ameriške državljanske vojne neizogibno odražale interese različnih volilnih skupin.

Zgodovine na ameriškem severu so prikazovale abolicionizem kot splošno deljeno čustvo (čeprav ni bilo) in poveličevale vzpon industrije. Na drugi strani pa so zgodovinarji na ameriškem jugu prikazovali veličastno pripoved o uporuh proti 'severni agresiji', na katero bi bili južni belci lahko ponosni, in se sklicevali na 'pravice držav' do načina življenja, ki je neločljiv od dehumanizacije in zatiranja temnopoltih ljudi, kot na nekakšno dimno zaveso. Mitologija galantnih vojnih junakov je hitro izpodrinila sramoto težkega poraza in uničenega gospodarstva. Na jugu ZDA so postavili na stotine konfederativnih spomenikov, ki so se ohranili vse do danes. Tako severna kot južna zgodovinska perspektiva sta bili vsaka na svoj način vpleteni v isti institucionalni rasizem. W.E.B. Du Bois bi to vrsto zgodovinskega pisanja označil kot 'dogovorjene laži'.

Medtem ko je uradno prepričanje Združenih držav velikodušno *e pluribus unum*, enotnost, rojena iz raznolikosti, nam je njena uradna zgodovina prepogosto ponudila perspektivo samo pečnice močnih. Kar v pripovedih še naprej prepogosto prevladuje, je hegemonski zapis evropske premoči belih protestantov, ki jo je potrdila država, njene javne šole in učbeniki, ki jih uporabljajo. V skladu s tem bi morali zgodovinarji odgovarjati za svoja brezsramna izkrivljanja in njihovo zavestno ali nezavedno selektivno pripovedovanje resnice. Kar zadeva javno izobraževanje, so avtorji učbenikov zelo počasi popravljali te zapise, kar je deloma mogoče razložiti z vlogo, ki jo imajo zasebna učbeniška podjetja pri upravljanju teh vsebin. Npr. v Združenih državah Amerike so učbeniki zgodovine na voljo profitnim podjetjem; in ravno zato, ker so profitna, si želijo ta podjetja – pogosto začnejo v Teksasu – večinsko pomiriti volilce, ki sprejemajo in kupujejo njihove izdelke (De-

⁴ Na tej točki obstajajo jasne vzporednice s Platonovo *Državo*, kjer obstajajo značajske pomanjkljivosti ali resne moralne pomanjkljivosti, ki jih je potrebno zmanjšati ali urediti, da bi zmanjšali škodljiv učinek na mlade ume.

lfattore 1999). Učbeniki so igrali pomembno vlogo pri ohranjanju polresnic in napačnih predstav, ki očitno dajejo prednost pristopu ameriškega 'dobrega fanta' k notranji, predvsem pa zunanji politiki. Takole pravi James Loewen (1995: 210–211):

Srednješolski ameriški zgodovinski učbeniki seveda ne sprejemajo ali celo namigujejo na pogled ameriškega kolosa. Žal izpuščajo tudi realpolitični pristop. Namesto tega zavzamejo presenetljivo drugačen pristop. [Ameriške] politike vidijo kot del moralne igre, v kateri Združene države običajno delujejo v imenu človekovih pravic, demokracije in 'ameriškega načina'. Če so Američani kaj storili narobe, je po tem mnenju to zato, ker so nas drugi narobe razumeli ali morda zato, ker smo mi narobe razumeli situacijo. Toda naši nameni so bili vedno dobri. Ta pristop bi lahko poimenovali pogled 'mednarodnega dobrega fanta'.

Seveda vključujejo ameriški zgodovinski učbeniki več vsebine kot kdaj koli prej in zagotovo se – prej marginaliziranih – zgodb pripoveduje več: o avtohtonih ljudstvih, o ženskah, o verskih manjšinah, pa tudi o hudih krivicah, ki jih je ameriška vlada sankcionirala. Kljub temu so te napake rutinsko prikazane kot nenavadne in ne skladne z logiko bele, anglosaške protestantske premoči. In ne glede na natančnejšo vsebino, učbeniška podjetja, ki želijo zmanjšati tveganje, naredijo zelo malo sprememb, ki bi lahko vzbudile jezo konzervativnih staršev in lokalnih šolskih odborov. Kakor pojasnjuje David Tyack (2003: 60):

Te vseprisotne stranske zgodbe je bilo lažje dodati glavni pripovedi, kot pa jo premisliti, lažje je vključiti novo vsebino v varno in dobičkonosno formulo, kot pa ustvariti nove pripovedi. Ameriški zgodovinski učbeniki so ogromni – v povprečju 888 strani – deloma zato, ker skušajo založniki z dodajanjem tem nevtralizirati ali predvideti kritike. Rezultat pogosto torej ni izčrpana pokritost, ampak napihnjena knjiga brez sloga ali koherentnosti.

Ko konzervativni cenzorji porabijo ogromne količine energije, da bi preprečili upodobitve Združenih držav ali njihovih voditeljev v izključno pozitivni luči, ali pa ko podpirajo prepričanje, da je treba ameriške invazije in okupacije razumeti tako, da pomenijo, karkoli pravi Pentagon ali zunanje ministrstvo, javne šole in zgodovinski učbeniki, ki jih uporabljajo, ne izpolnjujejo svoje odgovornosti za izobraževanje mladih.⁵ Namesto tega še naprej ponujajo izkrivljeno razumevanje svoje države in njenih zgodovinskih dejanj. Poleg tega metode, ki jih pogosto uporabljajo – npr. kot običajni rituali, ki sem jih opisal prej – mlade bolj verjetno čustveno prisiljujejo kakor pa inteligentno obveščajo.⁶ Posledica tega ni le ta, da je status quo zakoreninjen, ampak tudi, da prevlada nezdrav odnos do nacionalne supe-riornosti.

⁵ Stanley Milgram (1974) nas je opozoril na nevarnosti družb, kjer je spoštovanje avtoritete norma. Kot je zapisal, 'Velik delež ljudi dela to, kar jim je naročeno, ne glede na vsebino dejanja in brez omejitve vesti, dokler zaznavajo, da prihaja ukaz od zakonite oblasti.'

⁶ Ta zavestni cilj, ki ga nadzoruje država, nedvomno spodbuja zvestobo lastni državi, bi John Stuart Mill (1978: 105) opisal kot 'zgolj iznajdbo za oblikovanje ljudi, da bodo popolnoma podobni drug drugemu, [kot] despotizem uma.'

Vse to je izjemno zaskrbljujoče. Še vedno pa je po mojem mnenju mogoče pristop LD, ki je bil prikazan v prejšnjih odstavkih, omiliti z vsaj dvema stvarima. Prvič, učitelji in študenti zgodovine v tem procesu niso le pasivni posamezniki. Mnogi se teh enostranskih predstav zavedajo in so do njih skeptični. Ker raziskav na to temo ni, ne morem z gotovostjo trditi, da gre za večino učiteljev, vendar pa obstajajo razlogi za domnevo, da gre za kritično manjšino, ne le med tistimi, ki zgodovino berejo širše, ampak tudi med učitelji in učenci, katerih izkušnje se s prevladujočo pripovedjo ne ujemajo. Drugič, od dramatičnih kulturnih in političnih premikov v šestdesetih letih prejšnjega stoletja so učbeniški prikazi ameriških grozodejstev (npr. japonsko-ameriška taborišča za interniranje, segregacija iz obdobja Jima Crowa, razseljevanje in genocid indijanskih plemen, vojne v Vietnamu in Iraku itd.) v učbenikih postali tako bolj natančni kot tudi bolj zastopani. Tudi tukaj je mogoče biti previdno optimističen. Veliko kritičnih pregledov, ki se sedaj pojavljajo v teh besedilih, je seveda omejenih na preteklost, vendar to ni nepomemben razvoj.

Kakor koli že, prav tako ne bo šlo niti, če bi se preprosto sprijaznili s statusom quo, ali pa rekli, da so stvari boljše, kot so bile pred generacijo ali dvema. Dejstvo namreč je, da je sodelovanje ameriške javne šole pri promociji LD, kot sem pokazal, moralno neupravičljivo, saj je v nasprotju z legitimnimi cilji izobraževanja. Tukaj nimam prostora, da bi lahko preučil vsakega od teh ciljev, toda v zvezi z domoljubjem je dovolj reči, da bi ti cilji morali vključevati *pridobivanje epistemoloških kompetenc, potrebnih za pošteno oceno zgodovinske resnice*. Ne samo, da LD odločno deluje proti pridobivanju teh epistemoloških kompetenc, ki morajo vključevati znanje in veščine, potrebne za raziskovanje in razpravo, ampak tudi pogum za nesoglašanje s prevladujočim mnenjem, saj tudi krši otrokov interes, da pridobi dobro izobrazbo.

Ne glede na vse težave, ki jih lahko povežemo z domoljubnimi čustvi, pa domoljubje preprosto obsojati kot nesposobnega ustvariti karkoli dobrega ni le kontraproduktivno; verjamem, da je tudi zgrešeno. V naslednjem razdelku trdim, da namesto da bi domoljubje predali zlobnežem in konservativnim silam ali pa upali, da se bo sčasoma počasi zmanjšalo, je možno, da domoljubje usmerjamo k bolj pravičnim ciljem.

Možnost kritičnega domoljubja

Naj ponudim številne pragmatične razloge, zakaj menim, da je možno zagovarjati bolj kritično različico domoljubja. Kot sem trdil prej v tem eseju, *amor patria* ne bo le zajela afinitet, ki jih imamo do drugih iz podobnega ozadja, ali pomagala pri spodbujanju posameznih življenj; lahko spodbuja tudi gojenje državljskih vrlin. Vendar pa je težava, ki smo jo opazili pri državljski vrlini, njena težnja, da se osredotoča izključno na rojake in pogosto na ožjo podskupino sodržavljanov, na primer takšna, ki izključuje muslimanske priseljence.

Kot sem predhodno že predlagal, je mogoče zgodovino uporabiti v različne namene. Najprej pa je pomembno, da podamo resničen prikaz. Resnični prikaz se ne bo izognil pristranskosti, saj se s prebiranjem podrobnosti in ponovnim pripovedovanjem zgodovine ne more izogniti selekciji in interpretaciji. Če pa ima študij zgodovine poseben cilj, je to, da čim bolj resnično in natančno prikaže dogodke iz preteklosti. To je pomembno, ker je eden od osrednjih ciljev izobraževanja, kot nas opominja David Archard (1999: 166), 'zalogotovo resnica in njeni regulativni ideali kritičnega razuma'. Tako bi morale izobraževanje načeloma popraviti nagnjenost okoli zatekanja k polresnicam, izkrivljanju in nepotrebni pristranskosti s ciljem po prizadevanju za resnico.

Drugič, iz zgodovine se bomo želeli naučiti tako neposrednih vzrokov in učinkov, ki se nanašajo na podano poročilo, kot tudi učinkov teh pogledov na naš čas in prostor, kolikor je te povezave seveda mogoče zanesljivo razbrati. Z drugimi besedami, naučiti bi se morali bolj kritično gledati na svojo sodobno zgodovinsko resničnost, tako da jo primerjamo s prepričanji in vedenjem iz preteklosti. Npr., kateri so *zgodovinski razlogi*, ki bi lahko razložili zapiranje temnopoltih moških v ZDA v deležu, ki je nesorazmeren z njihovimi belimi kolegi? Ali pa tole: kateri so *zgodovinski razlogi*, ki bi lahko pojasnili nezaupanje do državnih organov med plemeni Sjuksov v rezervatu Standing Rock konec leta 2016? Moj predlog bi bil, da bi se s pomočjo dokazov soočili z globoko zakoreninjenimi prepričanji o prevladi belih protestantov, ki so v samem središču evropskega osvajanja Amerike. V vsakem primeru lahko izobraževanje predstavlja bistveno spremembo, saj ne zadeva le tega, *kaj* se poučuje, ampak tudi, *kako* se poučuje.

Tretjič, tisti, ki se učijo zgodovino svoje države, se morajo zavedati različnih načinov, na katere se zgodovinsko znanje zbira, ureja in predstavlja bralski javnosti. Dejstva o dogodkih, ki so se zgodili, so pomembna, toda učenci lahko razumejo, da je lahko zapis o zgodovini, ki so ga prebrali, tako nepopoln kot tudi predmet revizije. Dejansko nam zgodovina, ki jo beremo, prepogosto pove več o avtorjih, ki jo pišejo – in njihovih pristranskostih – kot pa o zgodovini, ki jo njeni avtorji poskušajo opisati. Zato bi morali poznati ne zgolj in samo dejstva, temveč tudi, na čigavo zgodbo se ta dejstva nanašajo, in obratno, na čigava ne. To zahteva, da učenci kultivirajo epistemološke kompetence, potrebne za preučitev razpoložljivih dokazov in pričevanj, hkrati pa so tudi pozorni na pristranskost.

Četrto, mogoče je, da je *amor patria* skladna tako z moralno kot intelektualno ponižnostjo; ljubiti svojo domovino ne pomeni nujno, da vključuje občutke superiornosti. Za kritičnega domoljuba je ljubezen do domovine načeloma lahko in tudi mora biti povezana s strastjo do pravičnosti. Frederick Douglass je to vedel, ko je zapisal: 'ljubitelj svoje države je tisti, ki njene grehe graja in jih ne opravičuje'. Kot nekdanji suženj, ki se je sčasoma povzpел, da bi celo svetoval ambivalentnemu predsedniku Lincolnu, se Douglass leta 1852 ni zdrznil pred grenko grajo ZDA in hinavščino njenih domoljubnih tradicij:

Kaj predstavlja ameriškemu sužnju vaš 4. julij? Odgovorim lahko: dan, ki mu bolj kot vsi drugi dnevi v letu razkrije hudo krivico in krutost, katere žrtev nenehno je. Zanj je tvoje praznovanje prevara; tvoja opevana svoboda, posvetno dopuščanje; vaša narodna veličina, napihnjena nečimrnost; tvoji zvoki radosti so prazni in brezsrčni; vaše obtoževanje tiranov, medeninasta predrznost;

vaši vzkliki svobode in enakosti, votlo posmehovanje; vaše molitve in hvalnice, vaše pridige in zahvale, z vso vašo versko parado in slovesnostjo, so Zanj samo govoričenje, goljufija, prevara, brezbožnost in hinavščina – tanka tančica, ki prikrije škrlat, ki bi osramotil narod divjakov. Na zemlji sedaj ni naroda, ki bi bil kriv za bolj šokantne in krvave prakse, kot so ljudje Združenih držav.⁷

Moralno ogorčenje kritičnega domoljuba ne bi moglo biti bolj jasno.⁸ Približno sedemdeset let pozneje, na vrhuncu gibanja za državljske pravice, je kritični domoljub James Baldwin (1955: 9) to čustvo ponovil, čeprav v drugačnem registru: 'Ljubim Ameriko bolj kot katero koli drugo državo na svetu,' je zapisal, 'in ravno iz tega razloga vztrajam pri pravici, da jo nenehno kritiziram.' Tako Baldwinove kot Douglassove pripombe kažejo na dejstvo, da posebna navezanost na svoj narod ali na svoje sorojake, nujno ne pokvari človekove sposobnosti kritičnega razmišljanja o teh vezeh. Pričevanja obeh mož dejansko kažejo, da lahko *amor patria* služi kot močan motivator za kaznovanje, pa tudi za reformiranje, zlasti za tiste, katerih življenje je mogoče bistveno izboljšati: za delavce, priseljence, stigmatizirane, brezdomce, brezposelne.

Medtem ko LD zagotavlja samozadovoljno sprejemanje statusa quo, KD zahteva, da poiščemo način kako popraviti krivice, zlasti v državi, s katero se identificiramo. Kot kaže Douglas in Baldwin, naša prizadevanja za odpravo krivice izhajajo iz dejstva, da nam krivica države, s katero se identificiramo, povzroča posebno bolečino, še večjo bolečino, ki jo povzročajo krivice držav, s katerimi se ne identificiramo. In kot sem predlagal, načelen pristop k študiju zgodovine ponuja možnost, da bi mlade ljudi izobrazili, da bodo bolj kritično razmišljali o tem, kaj pomeni ljubiti svojo državo, tako kot se lahko naučijo kritičnega razmišljanja v bolj splošnem smislu.

Navsezadnje pa je primer za KD pragmatičen, saj je malo verjetno, kot nakazuje prejšnji razdelek o ameriških šolah, da bomo kmalu priča bledenju domoljubnih čustev. Mimogrede, tudi v večini drugih držav verjetno ne bomo videli, da bi se zmanjšala. Tako ali drugače bo *amor patria* ostala z nami. Kot smo že videli, je navezanost na naše domovine, s šolami, ki spodbujajo domoljubje ali pa brez njih, globoka. Tudi dolgo po tem, ko so se priselili v drugo državo zaradi dela ali da bi se izognili vojni, boleznim in lakoti, večina ljudi čuti močne afinitete do držav, iz katerih prihajajo. Te afinitete imajo poseben pomen, saj prispevajo k posameznikovi dobrobiti. Prav tako lahko zagotavljajo državljske vrline, ki so potrebne za solidarnost z našimi rojaki.

⁷ Za celoten govor, glej <http://teachingamericanhistory.org/library/document/what-to-the-slave-is-the-fourth-of-july/>

⁸ Boxill (2009) trdi, da je Douglass ljubil svojo državo, tudi ko mu je ta odrekla državljanstvo, pravzaprav tudi takrat, ko mu je odrekla človečnost.

Kako spodbujati kritično domoljubje

Kot kaže primer ameriških šol, so naši izobraževalni sistemi pogosto del problema in ne rešitve. Seveda šole niso edina državna institucija, ki sodeluje pri gojenju domoljubja, so pa v mnogih pogledih edinstveno odgovorne za vzbujanje nekritičnih nagnjenj – domoljubne zvestobe – pri mladih. Pravzaprav ni pretirano reči, da je LD, ki ga promovirajo v šolah, v veliki meri odgovorno za njegovo nekritično sprejetost na drugih javnih prizoriščih, kot so športni dogodki, obeleževanja praznikov in parade. Zato bi bilo najbolj logično, da bi si v šolah prizadevali za drugačen pristop, za poskus gojenja KD. In čeprav bo to mogoče doseči na različne načine, menim, da je področje, ki je najbolj primerno za izobraževanje, ki vodi k KD, zgodovina.

Pomislite na odstopanje od standardnega zgodovinskega pristopa, kjer se iskanje resnice jemlje resno in se kritični domoljub ne izogiba nelaskavim prikazom državnih voditeljev. To je tisto, kar nekateri imenujejo zgodovina 'bradavic in vsega ostalega', tista, ki beleži nešteto svojeglavih trenutkov države in neomajno gleda v njeno neplemenito preteklost. Knjiga Howarda Zinna *Ljudska zgodovina Združenih držav* (2004), ki je bila objavljena v številnih izdajah in jo že dolgo uporabljajo številni srednješolski učitelji in inštruktorji na fakultetah kot dopolnilno gradivo, ponazarja takšen zgodovinski pristop. Začenši z najzgodnejšimi evropskimi osvajanji v Novem svetu, Zinn sistematično preučuje ameriško zgodovino od spodaj navzgor. Namesto beleženja očiščene zgodovine Kolumba, kakor je bilo v navadi, se Zinn opira na spise njegovega sodobnika Bartolomea de las Casasa, da bi lahko izvedeli več o genocidnem opustošenju nad domačimi plemena Aravak ob prihodu italijanskega 'raziskovalca' in njegovih španskih kolegov, poleg tega pa z vidika žrtev. V naslednjih poglavjih preučuje različne zgodovinske epizode iz zornega kota žensk, tovarniških delavcev in nedavnih priseljencev, ki so se v svoji novi domovini počutili nezahelene.

Ljudska zgodovina nedvomno spodbuja moralno ogorčenje nad številnimi ameriškimi hinavščinami in napakami, a vendar Zinnova knjiga ni, kot bi lahko trdili neokonservativci, dokaz njegove odsotnosti domoljubja. Namesto tega je Zinn kot kritični domoljub prizadet zaradi doslednega neuspeha Združenih držav pri izvajanju tega, kar tako pogosto pridiga drugim. To ne olajša branja *Ljudske zgodovine* in Zinnov zgodovinski pristop vsem ne bo ustrezal.¹⁰ Kritik bi lahko trdil, da njegov 'aktivistični' zgodovinski prikaz pade na testu objektivnosti, ki se pričakuje od zgodovinarja. Toda ta obtožba je šibka: vse informacije je treba presejati, izbrati in razlagati, ne glede na to, ali gre za podatke iz popisov, ustno pričevanje, cerkvene zapise, korespondenco ali predhodno zgodovinsko pi-

⁹ In seveda, 'alternativne zgodovine' ni potrebno omejevat na besedila, kot je Zinnovo. Idealno bi bilo, če bi učitelji dali svojim učencem brati spise znanih disidentov, vključno z: Ido B. Wells, Thomasom Paineom, Hellen Keller, Eugenom Debsom, gibanjem ameriških Indijancev, Rogerjem Williamsom, Hueyjem Newtonom, Ralphom Naderjem in številnimi drugimi.

sanje. Kot smo videli, imajo vsi zgodovinarji – tako kot vsi raziskovalci – pristranskosti, začeni z izbiro teme, ki jo je treba raziskati, izbranimi metodami za raziskavo ter interpretacijo in analizo podatkov. Biti pristranski pomeni biti človek; pomeni imeti 'gledišče'. Čeprav se morda zavedamo svoje pristranskosti ali celo poskušamo omejiti njen vpliv, ne moremo 'postati nepristranski'. Zasluge Zinnove zgodovine ali katerega koli drugega zgodovinskega poročila torej ni treba presojeti po tem, da je 'brez pristranskosti', ampak po njeni točnosti, pozornosti do dejstev, skratka, po njeni sposobnosti, da poda resničen prikaz, pa čeprav je selektiven – glede na omejenost prostora – kot določeno poročilo lahko.

Toda ni smiselno zanikati, da je cilj Zinnovega zgodovinskega projekta ravno nasprotno od tega, kar bi zvesti domoljub pričakoval, da bo lahko prebral. In kaj bi zvesti domoljub lahko pričakoval? Loewen (1995: 32–33) nas opozarja: 'Avtorji zgodovinskih učbenikov so nas popeljali na lastno potovanje, stran od zgodovinskih dejstev, v kraljestvo mitov. Njih in nas je zavajala nezaslišana spletko laži, polresnic, resnic in opustitev.' V ostrem nasprotju s tem pa Zinnova knjiga ponuja korektiv fikcijam in izkrivljanju ameriške zgodovine, ki je premalo pozornosti posvečala domoljubnemu pomenu nesoglasja ali pa neumnemu prepričanju, da je vsaka kritika, usmerjena proti Združenim državam, 'neameriška'. Zinnovo KD prav tako presega državljanske vrline, ki jih povezujemo z navadnim domoljubjem, saj s poudarjanjem naše skupne človečnosti zajema tisto, kar je najboljše v kozmopolitski morali. Dejansko *Ljudska zgodovina* ponazarja resnično moralno nevarnost, ki nastane, ko se življenja 'drugih' obravnavajo kot nekakšen strošek, ker se njihova smrt šteje zgolj kot stranska škoda.

A vseeno se je pošteno vprašati: ali je *kritično* domoljubje v nekem smislu protislovje? Moj odgovor na to vprašanje vsebuje predlog, da bi lahko vprašanje obrnili in se vprašali: *ali bi lahko amor patriae omogočila bolj resničen prikaz zgodovine in ali bi se ta bolj resnična poročila izkazala tudi za ključna pri spodbujanju pravičnosti?* Kljub temu je skeptikovo vprašanje pošteno, in sicer, ali takšna neprizanesljiva kritika ne bo vzbujala zaupanja v plemenite ideale, potrebne za politično solidarnost in stabilnost? Morda. Eagleton (2010: 148–49) priporoča, da je pri vseh uporih in reformah potrebno občutljivo ravnovesje:

Radikalci [morajo] tukaj vzdrževati negotovo ravnotežje. Po eni strani morajo biti brutalno realistični glede globine in vztrajnosti dosedanje človeške korupcije. Sicer ne more biti nič zelo vztrajnega pri projektu preoblikovanja obstoječega stanja. Tisti, ki se sentimentalno prepuščajo človeštvu, mu ne delajo nobenih uslug. Nasprotno, delujejo kot ovira za spremembe. Po drugi strani pa ta korupcija ne more biti taka, da preobrazba ne pride v poštev. Preveč surovo branje zgodovine vodi v prepričanje, da temeljite spremembe niso potrebne, medtem ko preveč mračen pogled nanjo nakazuje, da do takšne spremembe ni mogoče priti.

Menim, da Eagleton v izjavi trdi, da bo sprava strasti do reform – po mojem argumentu strast, ki je skladna z *amor patriae* – z neomajno kritiko zločinov naroda težka, a vendar ni nemogoča. In v vsakem primeru je potrebno poskusiti. Neuspeh pri tem vodi do vseh težav LD na eni strani ali pa do nasičenega cinizma na drugi strani.

Kot sem trdil v tem eseju, posebna afiniteta do svojega naroda ali do svojih rojakov naj ne pokvari človekove sposobnosti kritičnega razmišljanja o teh navezanostih, prav-

zaprav jih naj celo usmerja na načine, ki spodbujajo pravičnost. KD priznava, da kritizirati ne pomeni sovražiti svoje države, temveč pokazati strastno odločenost, da jo reformiramo in izboljšamo. KD je torej moralno nepristransko in univerzalistično. Njegove norme ne dajejo prednosti ali diskriminirajo ljudi zaradi narodnosti ali katere koli druge podobne identitete. Ne gre za kompromis med moralnim univerzalizmom in domoljubno lojalnostjo, temveč za *udejanjanje moralnega univerzalizma*. Domoljubnega ga dela njegova predanost univerzalni in nepristranski morali, ki se ne izkazuje na neosredotočen način. Nasprotno, tako kot se osredotočamo na svojo družino in prijatelje, se tudi zaradi neizogibne navezanosti na določeno državo zaradi našega posebnega odnosa do nje osredotočamo na tisto državo, s katero se neizogibno identificiramo.

Iz angleščine prevedla Mojca Sardoč

Literatura

- Archard, D. (1999). Should We Teach Patriotism? *Studies in Philosophy and Education* 18, str. 157–173.
- Baldwin, J. (1955). *Notes of a Native Son*. Boston: Beacon.
- Boxill, B. (2009). Frederick Douglass' Patriotism. *Journal of Ethics* 13: 301–317.
- Cafaro, P. (2010). Patriotism as an Environmental Virtue. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 23(1-2), str. 185–206.
- Cottingham, J. (1986). Partiality, Favoritism and Morality. *The Philosophical Quarterly* 36(144), str. 357–373.
- Delfattore, J. (1999). *What Johnny Shouldn't Read: Textbook censorship in America*. New Haven, Yale University Press.
- Eagleton, T. (2010). *On Evil*. New Have: Yale University Press.
- Fullinwider, R.K. (1996). Patriotic History. V: R.K. Fullinwider [ur.], *Public Education in a Multicultural Society: Policy, theory, critique*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Galston, W.A. (1991). *Liberal Purposes: Goods, virtues, and diversity in the liberal state*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gomberg, P. (2000). Patriotism in sports and in war. V: T.Tännsjö, & C. Tamburrini [ur.], *Values in sport: elitism, nationalism, gender equality and the scientific manufacture of winners*, str. 87–98) E & FN Spon Ltd.
- Hedges, C. (2010). *Death of the Liberal Class*. New York: Vintage.
- Herman, B. (2002). The Scope of Moral Requirement. *Philosophy and Public Affairs* 30(3), str. 227–256.
- Hitchens, C. (2001). *Letters to a Young Contrarian*. New York: Basic Books.
- Kateb, G. (2000). Is Patriotism a Mistake? *Social Research*, 67(4), str. 901–924.
- Kleinig, J. (2014). *On Loyalty and Loyalties*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Loewen, J.W. (1995). *Lies My Teacher Told Me: Everything your American History Textbook Got Wrong*. New York: The New Press.
- Merry, M.S. & De Ruyter, D. (2011). The Relevance of Cosmopolitanism for Moral Education. *Journal of Moral Education* 40 (1), str. 1–18.

- Milgram, S. (1974). *Obedience to Authority*. London: Tavistock.
- Mill, J.S. (1978). *On Liberty*. Indianapolis: Hackett.
- Miller, D. (1995). *On Nationalism*. Oxford: Clarendon.
- Nash, G., Crabtree, C. & Dunn, R. (2000). *History on Trial: Culture wars and the teaching of the past*, 2nd ed. New York: Vintage.
- Nussbaum, M. (1997). *For Love of Country: Debating the limits of patriotism*. Boston, Beacon Press.
- Raphael, R. (2004). *Founding Myths: Stories that hide our patriotic past*. New York: The Free Press.
- Tyack, D. (2003). *Seeking Common Ground: Public schools in a diverse society*. Cambridge: Harvard University Press.
- Walzer, M. (1988). *The Company of Critics: Social criticism and political commitment in the twentieth century*. New York: Basic Books.
- Zinn, H. (2004). *A People's History of the United States*. New York: Harper & Row.